

NOTE PRIVIND COMPUSELE SINTAGMATICE ÎN LIMBA ITALIANĂ

Lidia CAZACU

Catedra Filologie Spaniolă și Italiană

An attempt is made to characterize a certain type of compound words with a syntagmatic structure similar to nominal syntactic groups. This is the N+N, N+A și N+di+N formation, created in line with a model alien to the Roman languages (usually more relevant to the English or German languages). Nevertheless this model is very often met in the modern Italian language being somehow requested by the linguistic economy phenomenon. The purpose here is to observe the way these structures behave in the modern Italian language, to look at the morpho-syntactic and semantic peculiarities that place them in the category of compounds as well as their role in the dynamics of the contemporary Italian lexis. This is mostly met in new creations produced during the last decades both in the specialized and social literature. Very often this is the outcome of authors' creations in different works both local or influenced by foreign opera. Characteristic for these formations is the fact that they contain very expressive compounds able to transfer the semantic meaning. The latter, having certain metaphoric value, constitute the focus of the present article.

Ca și în celelalte limbi romanice, în limba italiană modernă compunerea se caracterizează ca un proces marcat în plan sintagmatic. Din punct de vedere formal, compusele formate pe această cale nu se deosebesc de sintagmele nominale sau de alte structuri asemănătoare, cum sunt, de exemplu, locuțiunile, frazeologismele etc. Din această cauză, problema principală apare atunci când trebuie de stabilit care sintagmă dintre multe altele ar putea fi considerată cu certitudine un cuvânt compus și care este o sintagmă nominală propriu-zisă. Cele mai discutabile, în acest sens, se dovedesc a fi formațiile de tipul N+N, N+A și N+prep.+N structurate în mod separat.

Mai mulți lingviști încearcă să rezolve această problemă recurgând la diferite strategii și criterii metodologice, printre care se consideră de bază cel puțin două. Prima ține de determinarea *a priori* a anumitor condiții pe care trebuie să le îndeplinească grupul sintagmatic pentru a nu fi considerat un tip special de sintagme, ci realmente un compus propriu-zis. În acest scop, e necesar să se stabilească un minim de caracteristici, care ar fi în favoarea compunerii, ținându-se, totodată, cont de faptul că, practic, este imposibil ca absolut toate condițiile să fie prezente în toate exemplele. În același timp, este necesar să se identifice prioritățile unor particularități față de altele, cu alte cuvinte, să se stabilească o ordine ierarhică a valorii componistice a acestor condiții.

O altă strategie presupune examinarea unui corpus documentar destul de reprezentativ, care ar putea să ofere diferite tipuri de unități cu anumite trăsături particulare și să determine, prin intermediul comportamentului acestora la diferite niveluri (fonetic, morfosintactic și semantic), care din ele pot fi considerate compuse sintagmatice.

În prezentul articol, vom recurge la această metodă, deoarece nu credem că ar exista o deosebire tranșantă între tipurile prezente în materialul faptic cercetat de noi. În cazul dat, avantajul pe care îl vedem în metoda respectivă constă în reflectarea cu o mai mare veridicitate și exactitate a realității lingvistice.

Dintre tipurile amintite mai sus (N+A, N+N și N+di+N), ne vom opri mai pe larg asupra celui din urmă – N+di+N–, acesta fiind cel mai asemănător cu sintagmele nominale ale sintaxei libere.

Din punct de vedere fonetic, toate formațiile sintagmatice din această grupă se caracterizează printr-o pluralitate logică de accente, dacă ținem cont de prezența unui element de legătură între cele două unități lexicale, reprezentat, de regulă, de prepoziția *di*¹: *bocca di leone*, *lingua di gatto*, *occhio di bué* etc. Excepție fac structurile aglutinate, acestea fiind însă foarte puține (*capelvènere* < *capello di Venere*; *boccadòro* < *bocca di oro*). Din această grupă un caz aparte îl constituie compusele cu componentul „bocca”. În linii mari, se poate afirma că atunci când conținutul semantic al cuvântului „bocca” corespunde sensului de „intrare” sau „început” are loc obligatoriu elidarea prepoziției și formarea compusului din două substantive în relație asindetică: *boccamina*, *boccascena*, *boccaporto* etc. În schimb, structura sintagmatică rămâne în cazurile

¹ În cazuri foarte rare se poate întâlni și prepoziția *da* (*bocca da fuoco*), aceasta fiind de fapt adaptată după modelul francez.

când își păstrează sensul său sau uzul metaforic: *bocca da fuoco*, *bocca di lupo*, *bocca di dama*, *bocca della verità* etc. Particularitățile semantice ale exemplelor de mai sus nu constituie un criteriu suficient pentru a determina propria posibilitate de amalgamare, întrucât aceasta afectează atât cazurile de endocentrism, cât și cele de exocentrism.

În plan morfosintactic, de regulă, se cercetează comportamentul acestor grupuri din perspectiva unităților cu funcție lexicală sau a unităților cu funcție sintagmatică; în acest scop, grupurile respective se supun unei serii de probe care ar permite să se deducă dacă există sau nu vreun tip de diferențe în comportamentul cuvintelor vizavi de sintagme. Trebuie însă să prevedem că nu întotdeauna vom putea atribui o valoare absolută rezultatelor acestor probe: oricum, va fi indispensabilă o analiză semantică ulterioară. Vom examina acele fenomene, care apar în interiorul microsintagmei reprezentate de cuvânt ca unitate funcțională, iar în plan sintactic – posibilitățile de combinare a cuvintelor în unități superioare, cum sunt sintagmele sau propozițiile.

Din punct de vedere morfologic, prezintă interes categoria genului și a numărului, celelalte aspecte caracteristice unităților lexicale (cum ar fi, de exemplu, derivarea) nefiind semnificative pentru structurile respective. Examinarea genului este importantă în cazul grupelor exocentrice, întrucât cele endocentrice, în linii generale, păstrează întotdeauna genul nucleului sau al determinatului grupului (*gonna a portafoglio: una gonna a portafoglio*). Situația este mai complicată la compusele exocentrice, în care se pot întâlni diferite posibilități de gen: fie că genul grupului se poate identifica cu cel al nucleului sau determinatului², ca, de exemplu: *mi piacerebbe assaggiare un dolce; prenderei un dito di apostolo*, în care atât referentul (*un dolce*), cât și nucleul sunt de genul masculin; fie că nu există această coincidență: *Il capello di Venere (bot.) è una felce delle Polipodiacee*. În acest caz, vedem că referentul (*una felce*) este de genul feminin, în timp ce nucleul sau determinatul este de gen masculin. În baza corpusului examinat de noi, putem constata că cele mai numeroase sunt exemplele în care genul grupului coincide cu cel al determinatului, iar referentul compusului exocentric nu posedă semnul semantic [+uman]. În cadrul acestui grup, distingem nume de animale, plante sau obiecte. Ca și în cazul cuvintelor simple, în majoritatea denumirilor de obiecte și plante, genul este convențional: *bella di notte*, *viola del pensiero*, *dente di leone*, *dente di cane*, *piede di leone*, *piede di oca* etc. În cazul când este vorba de un referent-animal, nu există variație de gen, fiind vorba de așa-numitele substantive epicene: de exemplu, *riccio di mare*, *volpe di mare*, *gallinella d'acqua*, *re di guaglie* etc.

Variația de gen prezintă dificultăți de clasificare și în cazul grupului în care apare semnul semantic [+uman]³. Este vorba de expresiile care definesc o persoană caracterizată de un anumit mod de a vorbi (*bocca di oro*), de a gândi (*testa di legno*, *testa di cavolo*) sau activa (*testa d'uovo*) etc.

Prin urmare, din cele observate mai sus, putem să deducem că genul nu poate servi drept criteriu de bază pentru a marca diferențele esențiale dintre compusele sintagmatiche și sintagmele nominale corespunzătoare.

În linii generale, am putea spune același lucru și despre categoria numărului la acest tip de formațiuni. Analiza materialului faptic disponibil ne demonstrează că formarea numărului este identică în acest tip de compuse și sintagme nominale corespunzătoare: determinarea numerică se atribuie nucleului sau determinatului: *occhio di bue/occhi di bue*, *volpe di mare/volpi di mare*, *riccio di mare/ricci di mare* etc. Dacă și sunt unele exemple cu anumite particularități visavi de sintagmele corespunzătoare, atunci acestea ar putea fi formațiunile cu formă fixă a pluralului, în general, la primul element al grupului: *occhi del pavone*, *occhi del formaggio*, *occhi da basilico*, *capelli d'angelo*, *zampe di gallina* etc. Această fixare morfologică a compuselor sintagmatiche are loc mai ales în grupurile de natură exocentrică.

² De obicei, pentru determinarea apartenenței exemplelor la un grup sau altul, se examinează posibilitățile combinatorii ale acestora cu articolul, adjectivele demonstrative etc. Acest criteriu este propus mai ales pentru identificarea compuselor din limba română. Vezi: Mircea Halina, *Unele probleme ale compunerii cuvintelor în limba romana // SMFC. Vol.1. -București: Acad.RPR, 1959.*

³ În primul rând, datorită faptului că în dicționarele limbii italiene acestea sunt reunite într-o serie de grupuri care cu greu corespund definiției pe care ne-o oferă înseși dicționarele. De exemplu, majoritatea exemplelor selectate de noi sunt etichetate în dicționarele limbii italiene (LIP,DISC,GRADIT) ca locuțiuni, în timp ce în publicațiile de specialitate mai recente, deseori întâlnim cazuri când aceste formațiuni sunt cercetate în contextul compuselor sau al structurilor polirematice nominale.

Cât privește compusele sintagmatice binominale N+N și N+A, ambiguitatea pe care o denotă acestea (din cauza fluctuației între unitățile lexicale integrate și sintagme) ține și de flexiune (Scalise, 1994, p.194). În ipoteza unei teorii mai ample, flexiunea nu se produce în interiorul unei structuri compuse, după cum nu se produce în interiorul unor lexeme afixate, însă la compusele sintagmatice, spre deosebire de cele ortografice, se modifică, de regulă, numai primul element, adică acestea manifestă o flexiune internă fără marcă externă de plural: it. *notizia bomba/notizie bomba*. În alte exemple, ca N+A *vicolo cieco/vicoli ciechi*, marca externă a pluralului se adaugă la adjectiv, deoarece acesta se acordă cu substantivul-nucleu.

În plan sintactic, structurile examinate de noi se comportă realmente ca unități funcționale.

Acest lucru este demonstrat la aplicarea anumitelor criterii folosite tradițional pentru delimitarea compuselor, cum ar fi: topica fixă, substituirea acestora prin unități lexicale simple, comportamentul visavi de actualizatori și posibilitatea de a primi determinanți parțiali. În situația dată, ordinea fixă nu prezintă interes, deoarece nu ne permite să stabilim diferențe în raport cu sintagma nominală corespunzătoare; în ambele cazuri, ordinea fixă și permutarea elementelor implică variații și în relațiile sintactico-semantice existente în interiorul sintagmei. În schimb, poate fi considerat valabil criteriul substituției propus pe larg în diferite publicații de specialitate.

Să urmărim cum se manifestă aplicarea acestuia la elementul determinant, pentru a vedea dacă putem stabili sau nu opoziții. Privind din această perspectivă, ar exista un grup de compuse caracterizate de posibilitatea de substituire a acestui element, în serii de tipul *filo bianco/filo nero; mercato grande/mercato piccolo* și vizavi de alte cazuri, în care nu există o opoziție determinată de prezența /absența unei trăsături anumite sau există o „pseudooipoziție”, în măsura în care termenii puși în relație desemnează realități total diferite. Astfel, de exemplu, *mercato nero* se opune lui *mercato*, dar nu are un ipotetic *mercato bianco*. Pe de altă parte, valoarea de „illegal”, „ilicite” a cuvântului *nero* apare în alte compuse, ca, de ex., în *magia nera*. Prin urmare, din punct de vedere semantic, apropierea (afinității) cu sintagma nominală este destul de mare. Cu toate acestea, modelul *mercato nero* figurează aproape la toți autorii care au cercetat compusele sintagmatice ca un tip reprezentativ al acestora. Același lucru am putea spune și de structurile de tipul N+N (*parola chiave*) sau N+di+N (*braccio di fero*).

În opinia lingvistei italiene An.Bisetto (2004), un criteriu util pentru a stabili dacă astfel de formații sunt compuse sau nu reiese din însăși definiția de compus și așa-numitele *formațiuni polirematiche*⁴. Formațiile polirematiche sunt considerate rezultatul unor procese de lexicalizare, sensul cărora nu se deduce din suma sensurilor componentelor sale; drept rezultat, sensul acestor formații poate fi figurat și să nu manifeste hiponimie în raport cu nucleul său. Dacă la această caracteristică a polirematicelor am adăuga proprietatea definitorie a compuselor endocentrice, care se bazează pe relație de hiponimie/hiperonimie între compus și nucleul său și au un sens compozitiv, am putea stabili, cu un înalt grad de aproximație, cazurile când acestea sunt compuse și când sunt construcții polirematiche. În baza acestor afirmații, am putea considera compus sintagma *capitale sociale*, iar *anima gemella* – o formație polirematică. După părerea noastră, distingerea compuselor de sintagmele asemănătoare nu este atât de simplă; cel puțin în cazul grupului N+A, vom avea, cu siguranță, o dificultate mai mare. După cum se știe, adjectivul manifestă două proprietăți sintactice: a) acordul în gen și număr cu numele și b) poziția postnominală. Acestea sunt fenomene tipice în construcțiile sintagmatice din limba italiană. Însă se întâlnesc cazuri când nu este atât de simplu să considerăm o formație N+A drept sintagmă nominală care conține un adjectiv. Spre exemplu, *nave spaziale*. Unitatea complexă indică, de fapt, un concept unic, relația dintre nume și adjectiv poate fi diferită; adjectivul nu poate să se realizeze independent în vorbire; pe de altă parte, este vorba de un tip de *navă*, chiar dacă nu putem vorbi de hiponimia expresiei complexe visavi de cuvântul *nave*, ci mai curând de extensiunea conceptului. Cu atât mai greu de stabilit este hotărul dintre compus și sintagmă, când determinantul este un adjectiv relativ (de ex., *spaziale* din *nave spaziale*); în acest caz, autonomia sintactică a expresiei complexe mai poate depinde și de natura adjectivului, care, fiind relativ, nu admite modificări. Pentru a verifica stabilitatea formală și integritatea semantică a formațiunilor în cauză, se recurge, de obicei, la anumite testări. De exemplu, în cazul polirematicelor cu caracteristici de compuse, probele care se aplică sistematic țin de estimarea gradului de mobilitate și segmentabilitate morfosintactică internă, în baza cărora am putea vedea dacă polirematicele se

⁴ Termen folosit în lingvistica italiană pentru unitățile lingvistice complexe, dintre care fac parte și formațiunile examinate de noi.

comportă ca și compusele a căror structură internă este cristalizată. De obicei, se testează: a) flexiunea nucleului, b) introducerea modificatorilor nucleului, c) pronominalizarea nucleului, d) topica și schimbarea locului nucleului.

Vom lua spre examinare cele trei tipuri: N+di+N (*luna di miele*); N+N (*decisione chiave*), A+N (*alte sfere*)⁵.

1. luna di miele
 - a. *Lune di miele (flexiunea nucleului)
 - b. *luna **bella** di miele (insertiunea *bello*)
 - c. di che luna parlavi? – Di **quella** di miele (pronominalizarea :quella)
 - d. *E di miele la luna di cui parlavi?(dezlocarea nucleului)
2. decisione chiave
 - a. decision**i** chiave
 - b. *decisione importante chiave
 - c. Di che decisione mi parlavi? Di **quella** chiave
 - d. *E chiave la decisione che dobbiamo prendere?
3. alte sfere
 - a. *alta sfera
 - b. *alte e **importanti** sfere
 - c. a qualli sfere alludevi? A **quelle** alte, naturalmente!
 - d. *Sono alte le sfere di cui ti parlavo

Din testările de mai sus, rezultă că polirematicile nominale, constituite din sintagmele nominale N+di+N, N+N și A+N, în mare parte a cazurilor prezintă o coeziune care se apropie de cea a compuselor, admițând tot mai mult flexiunea nucleului. Totodată, se observă o mare varietate de comportamente în ce privește structura sintactică. Prin urmare, putem deduce că criteriile morfosintactice nu sunt suficiente pentru a explica lexicalizarea acestor structuri; în schimb, factorii semantici au un rol decisiv. Pentru determinarea gradului de coeziune semantică și statutul lexical, vom face verificarea prin comutare, adică substituirea constituentului-nucleu.

a)		b)
<i>vicolo cieco</i>	nu poate fi înlocuit cu	* <i>viuzza cieca</i>
<i>guerra fredda</i> cu		* <i>lotta fredda,</i>
după cum și		
<i>luna di miele</i>	nu poate fi înlocuit cu	* <i>giorno di miele</i>
		* <i>settimana di miele</i>

Imposibilitatea de a crea fraze de tipul (b) scoate la iveală coeziunea lexicală și semantică a celor de tipul (a). Acest lucru este o dovadă în plus care ne permite să apropiem sintagmele respective de compuse.

După cum se știe, sintagma trebuie să reprezinte o unitate semantică coerentă vizavi de noile concepte și obiecte. De ex., *filo rosso*, *conto corrente*, *mani pulite*, *borsa nera*, se încadrează în această tipologie. În exemplele vizate, elementele constituente nu pierd conținutul lor semantic de bază atunci când se combină, cu toate că, datorită uzului metaforic, se poate întâmpla să fi pierdut unele nuanțe – și să fi căpătat altele – (de ex., *filo* în *filo rosso*). Însă, după cum putem vedea din exemplele cercetate mai sus (*vicolo cieco*, *guerra fredda*, *luna di miele*), nu sunt puține cazurile, în care combinarea lexemelor adaugă o nouă dimensiune semantică, care nu este în mod obligatoriu deductibilă din sensul fiecărui component în parte: de ex., în *luna di miele*, se pierde sensul literal de *miele*. Transferul semantic care se produce în constituente poate fi marginal, moderat sau accentuat, după cum urmează în exemplele:

Zampe di gallina (*ridurile de la ochi*) ≠ Zampa di gallina (*labă de găină*);

Occhio della Madonna (*floare de ”nu-mă-uita”*) ≠ Occhio della Madonna (*Ochiul Fecioarei*);

Cavallo di battaglia (*probă de maximă abilitate*) ≠ Cavallo di battaglia (*cal de bătaie*).

Aceste exemple constituie formații omosemice exocentrice din perspectiva semantică și nu pot fi analizate literal prin folosirea parafrazelor: *laba care aparține unei găini*, *ochi care aparține Fecioarei* etc.

⁵ Am aplicat metoda preluată de An.Bisetto din: *Grande grammatica italiana di consultazione* (a cura di) Lorenzo Renzi. Bologna, il Mulino, 1995.

Acest tip de compuse lexicalizate sunt de fapt cele care prezintă mai puține probleme, fiindcă semnificatul lor este idiosincrastic în raport cu componentele sale.

Din câte am văzut mai sus, coeziunea semantică este un criteriu semnificativ, care implică diferite grade de transfer semantic al bazelor sintagmei.

Prin urmare, confruntând compusele sintagmatice cu sintagmele nominale respective la nivelurile propuse la începutul prezentului studiu, am putea spune că asemănarea dintre ele rezultă, în mod evident, din însăși perspectiva fonetică, mai puțin din perspectiva morfosintactică și foarte puțin din cea semantică.

Pe lângă criteriile aplicate mai sus, care demonstrează caracterul compozitiv al structurilor examinate, se mai adaugă și altele, cum ar fi cel al frecvenței uzului⁶, al inovației conceptului, care reprezintă în mod justificat, și de fiecare dată o mai mare răspândire în realitatea contemporană, în cazul când conceptele exprimate sunt reale, iar constituentele sintagmei nu sunt incompatibile din punct de vedere semantic.

Urmărind tendințele și dinamica lexicului italian contemporan, observăm o răspândire tot mai largă a formațiilor N+N, al căror element nenucleu este echivalent, din punct de vedere semantic, cu un adjectiv standard: *notizia bomba* = *noutate senzațională*; *freddo cane* = *frig cumplit*; *decisione chiave* = *decizie critică* etc., în care cel de-al doilea constituent desfășoară o funcție hiperbolică substituind alte posibile structuri sintactice alternative (cfr. *noutate care cauzează o mare surpriză*, *frig care este insuportabil*, echivalând în plan semantic-funcțional superlativelor cu sufixul *-issimo* (cfr. *Freddo cane* – *fredissimo*, *decisione chiave* – *decisione importantissima*). În același timp, cel de-al doilea component este asemănător cu un termen de comparație ascunsă, ceea ce ne determină să le considerăm drept compuse metaforice: *parola chiave* – un cuvânt dintr-o structură care este tot atât de importantă ca o cheie pentru o casă etc.

În cadrul acestui grup funcțional N+N, sunt de o vitalitate deosebită seriile de elemente formative. Numeroase exemple de acest fel găsim în dicționarele de neologisme din ultimele decenii⁷. Printre cele mai productive sunt elementele determinante din poziția a doua: *simbolo*⁸, *chiave*⁹, *lampo*¹⁰, *bomba*¹¹, *fantasma*¹², *fiume*¹³ etc.

Tot în poziție secundă și cu aceeași funcție adjectivală se întâlnesc diferite lexeme de origine străină¹⁴ care continuă să prezinte semne de o productivitate foarte înaltă: în engleză *killer* (cu mai mult de 51 formațiuni înregistrate), *record* (10), *baby* (deja în uz de mai mulți ani în poziție secundă). Din franceză s-a înrădăcinat cuvântul *choc* prezent în 7 compuse, din germană – *lager*, care apare în 4 compuse noi; două cuvinte japoneze: *kamikaze* și *bonsai* figurează respectiv în 13 și 5 formații noi. De obicei, substantivul străin este folosit în funcție adjectivală: *orchestra jazz*, *stile liberty*, *quadro kitsch*, *autista kamikaze*. Sunt și cazuri când se repetă primul element, care, de regulă, este nucleu: *uomo rana*, *uomo scimmia*, *uomo ragno*, *uomo ombra*, *uomo-uccello*, *uomo sandwich*, *uomo-radar* etc.

Tot în funcție adjectivală mai întâlnim și structuri binominale cu un element compus V+N:

Candela mangiafumo, *corsa ammazzacavalli*, *star spacca-botteghini*, *volo spacca vertebre*, *sbarramento taglia-matricole*, *procedure taglia-tempo*, *pareggio spezza-illusione*, *dossi spezzavelocità*, *interventi strappavoti* etc.

⁶ Vezi și: Spence Nicol C.W. *Composé nominal, locution et syntagme libre* // *La Linguistique*. - 1969. -Nr.2.

⁷ Exemplele care urmează sunt preluate din: Adamo G., Della Valle V. *Neologismi quotidiani. Un dizionario a cavallo del millennio (1998-2003)*. -Firenze: Leo S. Olschki, 2003.

⁸ Printre 19 formații înregistrate, menționăm: *azienda-simbolo*, *bersaglio-simbolo*, *coppia-simbolo*, *gesto-simbolo*, *immagine-simbolo*, *luogo-simbolo*, *obbiettivo-simbolo*.

⁹ Din cele 16 exemple, cităm: *appuntamento-chiave* și *incontro-chiave*, *momento chiave*, *poltrona-chiave* și *questione chiave*.

¹⁰ Printre cele 16 neologisme înregistrate, figurează: *approvazione-lampo*, *divorzio-lampo*, *indagine-lampo*, *rapimento-lampo* și *sequestro-lampo*, *udienza lampo*.

¹¹ Printre cele 16 formațiuni atestate, evidențiem: *aereo-bomba*, *camion-bomba*, *farmaco-bomba*, *intervista-bomba*, *lettera-bomba* și *uomo-bomba*.

¹² Printre cele 9 formațiuni cu fantasma, prezentăm: *decreto fantasma*, *docente-fantasma*, *famiglia-fantasma*, *gol-fantasma*, *presenza-fantasma* și *reggiseno-fantasma*.

¹³ Din cele 8 exemple adunate, cităm: *assemblea-fiume*, *consiglio-fiume*, *intervista-fiume*, *racconto-fiume* și *telefonata-fiume*.

¹⁴ Exemplele prezentate mai sus constituie de fapt un model de juxtapunere sintactică caracteristic mai mult pentru limba engleză, dar care pare totuși deja aclimatizat pe deplin în practica lingvistică italiană.

Printre creații mai recente se întâlnesc și unele compuse juxtapuse al căror statut lexical este dubios, deoarece prezintă o structură mai închisă a unei sintaxe libere. Este cazul formațiilor *lista nozze și notizia-curiosità*, care reflectă un tip de limbaj modern foarte extins, ce tinde să elideze prepozițiile (*a, di, con, per*) în favoarea economiei de expresie¹⁵.

Ținând cont de afirmarea lui Benveniste (1967) despre originea sintactică a compuselor, se cere a pune în lumină transformările incipiente ale structurilor de tipul *lista nozze și notizia-curiosità* în structuri sintactice sintetice și economice la care se recurge din necesități de expresivitate verbală, fie în scris, fie în vorbire, cu rezultate de o înaltă eficiență comunicativă. Evoluția recentă a structurilor de tipul *lista nozze* (care „conviețuiește” cu polirematica *lista di nozze* de la care derivă prin elipsa prepoziției *di*) demonstrează o schemă sintagmatică de apropiere a substantivelor conform secvenței determinat + determinant asimilabilă și reproductibilă. Multe dintre acestea sunt unități lexico-sintactice, utilizate de creații ocazionale și temporare și iau naștere de la aplicarea instantanee a unor modele (de ex., *parola-chiave* interiorizată)¹⁶.

După cum s-a mai spus, compusele sintagmatice din limba italiană, de regulă, nu au o ortografiere continuă. Totuși, în ultimul timp, tot mai des întâlnim cazuri când acestea se scriu prin cratimă. Atare tendință se observă mai ales la neologismele juxtapuse cu structura N+N. Acest lucru se vede foarte clar din exemplele examinate mai sus (vezi notele). Unele dintre acestea se întâlnesc în ambele variante: *momento chiave, questione chiave*, dar și *appuntamento-chiave, incontro-chiave; udienza lampo și sequestro-lampo, indagine-lampo*¹⁷. Același lucru putem constata și la unele structuri binominale cu un element compus V+N: *star spacca-botteghini, sbarramento taglia-matricole, procedure taglia-tempo, pareggio spezza-illusione*. Probabil, explicația nu este alta decât cea de a da senzația că este vorba totuși de compuse. În concluzie, am putea spune că productivitatea acestui tip de compunere este foarte înaltă sincronic. Avantajul folosirii se datorează faptului că se admite ca numele să se grupeze în structuri clare, dar fără a le „oferi” imediat un statut de formă lexicală deplină care le-ar „legifera” și o ortografiere grafică continuă.

Bibliografie:

1. Adamo G., Della Valle V. Neologismi quotidiani. Un dizionario a cavallo del millennio (1998-2003). - Firenze: Leo S. Olschki, 2003.
2. Benveniste E. Fondamenti syntactiques de la composition nominale // BSL. - 1967. - T.62.
3. Bisetto An. La composizione // La formazione delle parole in italiano. - Tubingen: Grossmann, Maria & Rainer Franz (a cura di), 2004.
4. Mirsca Halina. Unele probleme ale compunerii cuvintelor in limba română // SMFC. Vol.1 - București: Acad.RPR, 1959.
5. Scalise S. Morfologia. - Il Mulino, Bologna, 1994.

Prezentat la 30.03.2007

¹⁵ Pentru acest tip de N+N ar putea fi valabilă afirmația lui M.Dardano (1988: 61) referitoare la sufixate: “*La creazione di nuovi derivati secondo serie prevedibili [...] segna una fase di riassetamento della lingua che tende a una maggiore regolarità e trasparenza. Tale fenomeno comporta al tempo stesso: 1) una ricerca di nuovi significati; 2) una semplificazione sintattica e testuale; 3) una stilizzazione del discorso (orale e scritto) secondo modelli diffusi dalle nuove fonti di lingua (mass media, comunicazione internazionale)*”.

¹⁶ În realitate, au o interpretare semantică diversă; în plus la aceasta, *parola-chiave* a fost deja acceptată în lexicul italian (este înregistrată în dicționare); *notizia-curiosità*, însă este o creație nouă, cu o situație incertă deocamdată.

¹⁷ Vezi: Adamo G., Della Valle V. Le novita del lessico italiano // La Crusca per voi. - Firenze: Accademia della Crusca. - 2004. - Nr.28. - P.7.